

Herdenking oprichting van de 'Union Allumettière' 1912-2012

Deel 1: Carlos Roland, de 'master' achter een afgestemde chemicage bij de fabrieken van de 'Union Allumettière'

DANNY ROBBEN

Op 3 juli 2012 zal het honderd jaar geleden zijn dat de 'Société anonyme Union Allumettière' (afgekort als U.A.) werd opgericht. Om deze verjaardag in de Belgische lucifersgeschiedenis te herdenken, brengen we een reeks portretten van mensen die op één of andere wijze van betekenis zijn geweest voor de vennootschap. In dit artikel komt Carlos Roland aan de beurt. Hij vervulde een belangrijke rol in de afstemming van het chemisch productieproces van de fabrieken die fuseerden.

Het fuseren van lucifersfabrieken in de vennootschap U.A.

De vaststelling dat de Zweedse lucifers in het begin van vorige eeuw een steeds groter marktaandeel verwierven was in 1912 de aanleiding tot de fusie van 9 Belgische lucifersfabrieken in de vennootschap U.A.. De overige zelfstandig werkende fabrieken werden tegen 1920 opgeslorpt door de Zweedse trust en werden aangeduid als 'Fabriques Belges d'Allumettes' (afgekort als F.B.A.). De Zweden lieten het daarbij niet en kregen tegen 1925 meer en meer controle over de U.A. Die controle was noodzakelijk voor de Zweedse firma met het oog op het aangaan van de concurrentie met enkele nieuw opgerichte lucifersfabrieken, 'outsiders' genaamd, die immers de helft van de Belgische lucifersproductie voor hun rekening namen. Lang bleef die toestand echter niet duren daar tegen het einde van de jaren 1920 de Zweden nagenoeg alle 'outsiders' hadden opgekocht.

Carlos Roland treedt in dienst bij de U.A.

Carlos Roland kwam al in dienst bij de U.A. in 1916, nauwelijks enkele jaren nadat de vennootschap werd opgericht. Zoals later zal blijken is die vroege instap een belangrijke

Een kiekje van de jonge chemicus Carlos Roland in zijn onderzoekslabo van de 'Usine n° 5' te Ninove

gegevenheid om het belang van zijn werk bij de firma te begrijpen.

Carlos Auguste Alfred Roland werd geboren in het Waalse Saint-Ghislain op 26 november 1893 en was Frans-talig. Zijn vader was mijnningenieur. Op familiaal vlak had Carlos enkele tegenslagen te verwerken. Zo verloor hij zijn moeder toen hij amper twee jaar was en zijn enige zus stierf later op 26-jarige leeftijd. Zoals het

een intelligente jongeman in die periode paste, ging hij na zijn lagere school naar een college waar hij zijn humaniora met succes afrondde. Dan trok hij naar de universiteit waar hij drie diploma's verwierf: scheikundig ingenieur, landbouwkundig ingenieur en brouwersingenieur. Ondanks deze drie universitaire diploma's rees er een conflict met zijn vader omdat Carlos niet voor mijnningenieur studeerde en liever scheikundig

ingenieur werd. In die tijd werden ingenieursstudies in de mijnbouw maatschappelijk hoger gewaardeerd.

De beroepsloopbaan van Carlos Roland begon bij de 'Papeteries de Genval'. Hij werkte er nauwelijks één jaar toen in 1916 leidinggevenden van de U.A. hem kwamen vragen om bij de pas opgerichte vennootschap te komen werken. Naar alle waarschijnlijkheid ging het om de beheerders van de voormalige zelfstandig werkende lucifersfabriek 'Société des Usines L. Cobbaert et Cie., Vanden Bossche, Violon et Cie.' die in 1912 als zogenaamde 'Usine n° 7' in de U.A. was opgegaan. François Vanden Bossche en Valéry Violon hadden na de overname van hun fabriek nog een tijd de leiding van dit bedrijf.

Valéry was de broer van Jean Violon die getrouwd was met Marie Vanden Bossche. Zij hadden een intelligente dochter Suzanne. Zij studeerde wiskunde aan de Université Libre de Bruxelles (U.L.B.) maar deze studies werden niet afgesloten met een universitair diploma. Het feit dat zij een vrouw was in de toenmalige mannelijke universitaire wereld zal hier wellicht niet vreemd aan zijn. Suzanne Violon was op zoek naar een intelligente man en zo gebeurde het dat zij in volle oorlogsjaren in contact kwam met de jonge Carlos Roland. Hij was bij de U.A. immers pas begonnen als chemisch ingenieur. Suzanne was een merkwaardige vrouw, sterk geëmancipeerd wat blijkt uit haar studies, haar voor-
aanstaande rol in het verzet tijdens de oorlog (waar Carlos niets van af wist) en haar passie voor het bridgen gedurende heel haar leven. Carlos en Suzanne trouwden in 1920 en woonden in de Stationsstraat 47 te

Carlos Roland in 1957, de 'master' achter een afgestemde chemische bij de fabrieken van de 'Union Allumettièrè'.

Ninove. Het gezin kreeg één dochter, Ghislaine Roland. Ghislaine had op haar beurt een zoon Jean-Léon en een dochter Dariëlle⁽¹⁾.

Voordat Carlos Roland arriveerde in de fabriek van Ninove was hij hoegenaamd niet vertrouwd met de Vlamingen. Het is pas in Ninove dat hij ze leerde kennen en hun werklust wist te waarderen en daarom zei hij vanaf die tijd her-

haaldelijk dat hij alleen met Vlamingen wilde werken en dat hij daarom zo gauw mogelijk vertrokken was uit het Waals bedrijf, waar hij zijn carrière begonnen was.

Zwavelpasta, zwavelpasta en nog eens zwavelpasta...in de eerste fase van zijn loopbaan

Uit de bronnen is niet meteen duide-

(1) Het is mevrouw Dariëlle Fontaine-Rollier, kleindochter van Carlos Roland, die het familiearchief openstelde. Het is geen gemakkelijk toegankelijk archief omdat alle documenten geschreven zijn in technisch Frans van bijna honderd jaar geleden. Bovendien zijn niet alle geschriften met de schrijfmachine gemaakt en vinden we nog heel wat brieven en rapporten die met de vulpen zijn geschreven. Daarnaast is een zekere chemische knowhow noodzakelijk evenals de kennis van het productieproces van lucifers. Bovendien is het archief niet volledig daar er maar van een beperkt aantal werkjaren informatie beschikbaar is. Er zijn dus nog vele jaren waarvan geen geschreven bronnen ter beschikking zijn. Op 18 juli 2011 hadden wij een uitgebreid gesprek met Dariëlle Fontaine-Rollier wat eveneens als basis diende om dit artikel te schrijven.

lijk of Carlos Roland tijdens de eerste werkjaren zijn kantoor had bij de 'Usine n° 7' dan wel bij de 'Usine n° 5' die eveneens in Ninove gelegen was. Naar wij vermoeden is Carlos in de 'Usine n° 7' begonnen, wat het gemak verklaart om Suzanne Violon te leren kennen. Alleszins vanaf 1922 (en misschien nog 1 of 2 jaren vroeger) is Carlos begonnen werken in de 'Usine n° 5'. Deze laatste fabriek was de voormalige 'Köbenhavns Export Tändstikfabrik S.A.'. Toen zij in 1912 als 'Usine n° 5' in de U.A. werd opgenomen, ging het in feite om één van de grotere fabrieken en na het einde van de Eerste Wereldoorlog zou zij spoedig uitgroeien tot het technisch centrum van de U.A. (2). Begrijpelijk dat dit dan de site was waar de U.A. alle chemische onderzoeksactiviteiten wilde centraliseren en Carlos Rolands werkterrein zou onderbrengen. Het feit dat Carlos onderzoekslabo in de 'Usine n° 5' gehuisvest was, betekende evenwel niet dat hij exclusief onderzoek deed ten gunste van deze fabriek. Hij kreeg in die periode blijvend onderzoeksopdrachten, geformuleerd zowel vanuit de 'Usines n° 7', n° 6 (voormalige fabriek van B. Mertens te Lessen) als vanuit n° 1 (voormalige fabriek 'Repstickor' te Twee-Akren).

In de eerste fase van zijn loopbaan was Carlos bijna exclusief bezig met het chemisch onderzoek naar de juiste samenstelling van de kopstof voor lucifers en het strijkvlak van de lucifersdoosjes. Reeds in 1916 was de U.A. en in het bijzonder Carlos Roland begaan met het aspect kwaliteitszorg door een opsomming te geven van de eisen waaraan de pasta voor de luciferskoppen moest voldoen: ze moet heftig ont-

Authentiek resultaat van één van de talrijke laboproeven van Carlos Roland. Om de luciferskoppen een grotere weerstand tegen vochtigheid te geven, ontwikkelde en verfijnde hij verscheidene soorten vernis. Hierbij was het belangrijk dat het vernis een snelle opdroogtijd had waardoor de luciferskoppen in de doosjes achteraf niet aan elkaar zouden vastplakken. Op de foto een voorbeeld van een niet-geslaagd resultaat.

branden met een aflopende hevigheid zonder aarzeling en zonder uiteenspattende gensters, ze moet bestand zijn tegen vochtigheid en economisch zijn. Voor proeven op de Zweedse zwavelpasta die werd aangewend voor zogeheten veiligheidslucifers, gebruikte hij omstreeks 1916-1920 meestal een chemische samenstelling bestaande uit lijn (7,50%), Arabische gom (1,88%), zwavel (6,25%), glaspoe-der (31,25%), kaliumbichromaat (3,12%) en kaliumchloraat (50,00%). We zien dus duidelijk dat niet zwavel maar kaliumchloraat de belangrijkste chemische stof (3) in de pasta voor de luciferskoppen was. Carlos toonde aan dat tot 50% van het glaspoe-der kon vervangen worden door kiezelgoer (4) (15,625%) zodat er nog 15,625% glaspoe-der

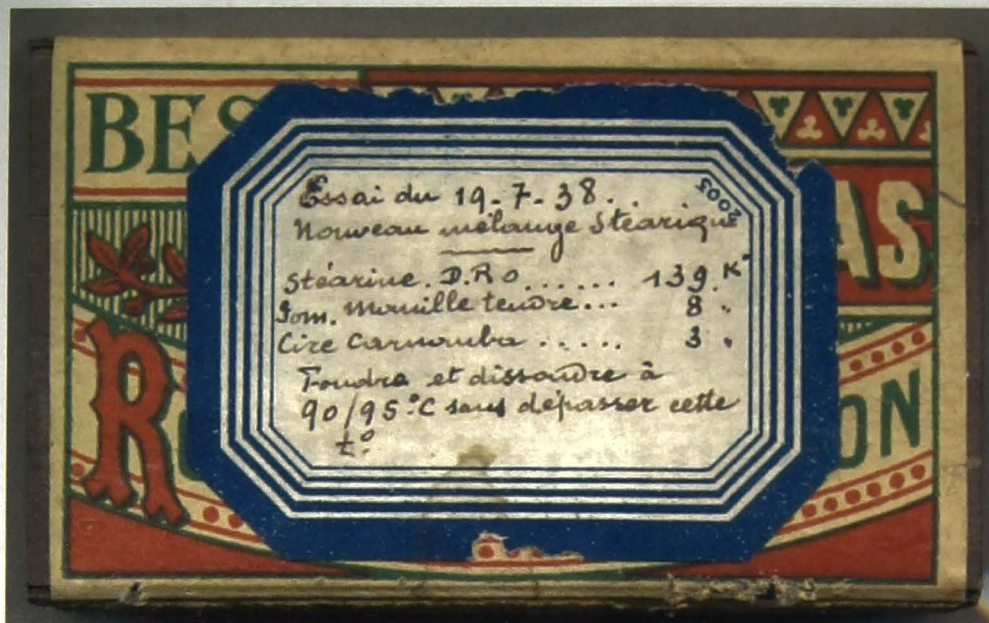
overbleef. Voor de andere samenstellende stoffen van de pasta heeft hij geëxperimenteerd met verschillende procentuele verhoudingen.

Het vinden van de meest geschikte dichtheid van de pasta maakte heel wat onderzoekswerk noodzakelijk gedurende vele jaren. Interessant zijn de onderzoeken naar de weerstand van de verschillende soorten pasta's van het type 'Vulcan' tegen vochtigheid, met als onderzoeksvariabele verschillende vochtige atmosferen. Er zijn resultaten over de ontbranding van de luciferskoppen beschikbaar wanneer de pasta ½ u, 2 ½ u, 3 u, 4 ½ u en 5 ½ u in een vochtige atmosfeer had doorgebracht.

(2) Een uitgebreide beschrijving van het ontstaan, de werking en fusering van de Ninoofse lucifersfabrieken is te vinden in het boek van A. JANSEN & D. ROBBEN, *De Stekskesmannen. 90 jaar lucifersindustrie in Ninove*, Ninove V.V.V., 1998.

(3) Met verloop van jaren zijn de verhoudingen van de samenstellende chemische stoffen voor de kopstof en het aanstrijkvlak verder gewijzigd en zijn nog andere chemische stoffen toegevoegd. Meer informatie over de grondstoffen voor de aanmaak van lucifers en lucifersdoosjes anno 1980 is te vinden in het boek van S. GODFROID & D. SURDIACOURT, *Lucifersbedrijven te Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1983.

(4) *Kiezelgoer* is een grondsoort die geheel of voor het grootste deel bestaat uit de skeletjes van eencellige kiezelwieren of diatomeeën. Andere benamingen zijn kiezelaaarde, kiezelgoor, bergmeel en infusoriënaarde.

Een doosje waslucifers waar Carlos Roland op het etiket persoonlijk noteerde wat de nieuwe samenstelling voor stearine (grondstof voor de aanmaak van waslucifers) dient te zijn na een gehouden laboproef van 19 juli 1938.

Het belang van het onderzoek van Carlos Roland naar de meest geschikte zwavelpasta

Het was om verschillende redenen begrijpelijk dat de U.A. aan Carlos Roland onderzoeksopdrachten gaf in de zoektocht naar de meest geschikte zwavelpasta.

Ondanks het KB van 25 maart 1890 dat in de zwavelpasta de hoeveelheid witte fosfor moest beperkt worden tot 8 à 10%, werkten in de tijd van de Eerste Wereldoorlog nog talrijke fabrieken met een hoger percentage witte fosfor. Zo ondermeer de voormalige fabriek van Balthazar Mertens in Lessen. In zijn witte fosforlucifers bestond de kopstof uit lijm, witte fosfor, kaliumchloraat en glaspoeder. Zelfs met een internationaal verbod⁽⁵⁾ van het gebruik van witte fosfor in lucifers bleven er in België tot aan het einde van de Eerste Wereldoorlog lucifers met witte fosfor geproduceerd. Witte fosforlucifers waren niet alleen gevaarlijk voor de consument omwille van de gemakkelijke ontbranding maar

vooral voor de arbeiders die bij de opwarming van de fosforpasta in contact kwamen met de giftige dampen. Vaak leidde dit tot vergiftigingsverschijnselen, ontstekingen en kaaknecrose⁽⁶⁾. Waarom er dan uiteindelijk nog zolang witte fosfor in de kopstof werd gebruikt heeft alles te maken met het feit dat dergelijke lucifers feilloos ontbranden (zonder haperingen) en dat met kaliumchloraat deze zekerheid vooralsnog niet gegeven kon worden.

Op grond van de wetenschappelijke rapporten van Carlos Roland mogen we stellen dat hij een prominente rol vervuld heeft om binnen de U.A., na het einde van de Eerste Wereldoorlog, een consensus te bereiken om de witte fosfor definitief te bannen uit de lucifersfabricage. Daarnaast ijverde hij eveneens voor de veiligheid van het productieproces. Hij stond mee aan de wieg om de verschillende zwavelpasta's zelfs in de winter koud te bereiden waardoor er geen schadelijke dampen konden ontsnappen.

Carlos Roland en zijn opvolger Marcel Neppe op de trappen leidend naar het Populiereninstituut. Het labo van Carlos Roland werd oorspronkelijk ondergebracht in het Populiereninstituut en verhuisde later met de verkoop van dat instituut aan de Belgische Staat naar de site van de nieuwe fabriek aan de overkant van de straat. Achter hen het imposante hoofdgebouw van de U.A aan de Gaverstraat zoals het erbij lag op 7 oktober 1957.

⁽⁵⁾ Het internationaal verbod op het gebruik van witte fosfor in de luciferskop werd in 1906 opgelegd door de Conventie van Bern.

⁽⁶⁾ Kaaknecrose is het afsterven van het kaakbeen. Hieraan leden vele arbeiders van de eerste lucifersfabrieken doordat zij blootgesteld waren aan de giftigheid van de witte fosfor.

lende fabrieken van de firma. Toch slaagde hij hier onrechtstreeks wel in omdat hij in de firma algemeen aanzien verwierf door de wetenschappelijke gegrondheid van zijn onderzoekswerk.

Carlos Roland 'master'-wetenschapper in hart en nieren

Dat Carlos Roland een 'echte' wetenschapper was, blijkt uit zijn ontelbare studies naar de juiste samenstelling van de pasta's, de onderzoeken naar de juiste densiteit (dichtheid) van de pasta's, het gemak van verwerking van de pasta door de machines, de duur van de ontbranding, de vorm van de vlam, de analyses van de verbrande houtjes. Hij presenteerde in zijn rapporten alles mooi in overzichtelijke tabellen zodat de resultaten van zijn proeven duidelijk werden voor de 'mensen' die dienden te beslissen over het productieproces. Bij de onderzoeken naar de pasta's vermeldde hij heel nauwkeurig de waarnemingen omtrent het weekproces, de hechting van de luciferskop aan het houtje, de ontbranding van de lucifers, de vorm van de verbrande houtjes, ...

Een tweede reden voor de zoektocht naar de meest geschikte zwavelpastamenen we te vinden in de fusie van 9 zelfstandig en onafhankelijk werkende lucifersfabrieken. Vanuit die operatie wilde de U.A. met krachtige hand zoeken naar de meest geschikte samenstelling van de kopstof. En wie was hiervoor beter geplaatst dan Carlos Roland? Dat Carlos een consensus niet meteen kon realiseren is begrijpelijk omdat de bestaande fabrieken vanuit hun traditie en opgebouwde knowhow vasthielden aan hun eigen expertise. We merken dit duidelijk doordat Carlos vanuit de verschillende fabrieken van de U.A. aparte en zeer specifieke onderzoeksvragen kreeg. Hij beantwoordde deze vragen plichtsgetrouw zon-

der meteen de bedoeling te hebben zijn oplossingen tot algemene regel voor de andere fabrieken van de U.A. te verheffen. Dat liet hij over aan de leidinggevenden van de verschillende fabrieken die regelmatig vergaderden. Uit zulke verslagen valt op te maken dat de rapporten van Carlos meer dan eens voorwerp van de vergaderingen uitmaakten en dat hij zelf regelmatig werd uitgenodigd om zijn onderzoeksresultaten toe te lichten.

In deze opstelling van Carlos zien we duidelijk zijn karakter terugkomen van een heel discrete, ergens teruggetrokken persoonlijkheid die niet de ambitie had zelf de centrale lijn uit te zetten voor de verschil-

Carlos was een noeste werker want op nauwelijks twee jaar tijd ontwikkelde en onderzocht hij 79 verschillende soorten Zweedse zwavelpasta's. Meestal bleven de procentuele verhoudingen van de samenstellende chemische stoffen lijm, Arabische gom, kaliumbichroomaat en kaliumchloraat dezelfde, maar waren er wijzigingen in zwavel (ook door vloeibare zwavel te gebruiken), glaspoeder en kiezelgoer. Bij wijze van voorbeeld geven we maar een kleine greep uit de resultaten van zijn onderzoeken naar de pasta's. Hij heeft een pasta bereid waarbij 100 gr. gedroogde stof 0,39 gr. zwavel omzet tot sulfaat (deze hoeveelheid vertegenwoordigt 8,35 % van de aanwezige zwavel in de pasta). Verder heeft hij

Even poseren voor de foto na een vergadering van de beheerraad te Brussel. Uiterst links is Axel Karlsson, gedelegeerd bestuurder van de U.A. in de periode 1957-1968. Naast hem zit Carlos Roland gevolgd door Christian Joos de ter Beerst, secretaris-generaal en secretaris van de beheerraad. De andere drie personen zijn eveneens beheerders van de vennootschap.

een pasta ontwikkeld waarbij een aanzienlijke reductie van het chlooraat (9,8 gr.) werd doorgevoerd en heeft hij de exacte hoeveelheid water kunnen bepalen om een pasta (gerekend op 100 gr.) te bereiden die niet te dicht is (want anders is die moeilijk te doorweken) maar ook niet te vloeiend (want anders is die pasta moeilijker homogeen te maken).

Verder heeft Carlos via onderzoek geconstateerd dat men moet vermijden om te veel paraffine op de luciferskop aan te brengen en dat de aangewezen temperatuur voor de paraffinage moet gerespecteerd worden omdat teveel paraffine schadelijk is voor de ontsteking van de lucifer. Verder ontdekte hij dat de pasta's waarin kiezelgoer verwerkt is minder weerstand hebben tegen vochtigheid (omdat de luciferskop juist de vochtigheid meer gaat absorberen) en stelt daarom de vraag of de kiezelgoer toch niet opnieuw vervangen moet worden door glaspoeder.

Carlos deed eveneens onderzoek naar de beste verhouding van samenstellende chemische stoffen voor het aanstrijkvlak op de doosjes (gratin). In de verschillende proeven komen telkens als meest belangrijke bestanddelen naar voor: rode fosfor, kiezelgoer, lijm en Arabische gom. Na enkele jaren onderzoekstijd had Carlos al 55 verschillende soorten aanstrijkvlak ontwikkeld en getest op enkele belangrijke variabelen.

Uit het voorgaande zal blijken waarom Carlos Roland binnen de U.A. werd aangewezen als de 'master'. Hij kon zijn werk heel moeilijk loslaten wat ook blijkt uit het feit dat hij een eigen labo thuis had waar niemand binnen mocht, zelfs de poetsvrouw niet. Vaak zat hij thuis uren te denken op de trappen binnen de woning. Hij zette het etiket van 'master' nog kracht bij door heel punctueel, stipt, correct in zijn handelen te zijn. Een voorbeeld om dit te illustreren is het feit dat hij zijn experimenten dagelijks bijhield in laboschriften van de U.A..

Hierin vinden we gedetailleerd op welk dag voor welke fabriek experimenten werden gedaan en wat de resultaten hiervan waren. Naar zijn personeel toe stond Carlos eveneens op het naleven van punctualiteit en stiptheid maar tegelijkertijd ging hiermee een grote liefde en vriendelijkheid voor hen gepaard.

Een wetenschapper krijgt tegenslagen te verwerken

Niet altijd had Carlos Roland succes met zijn chemisch onderzoek. Zo slaagde hij er in 1917 vooralsnog niet in de totale hoeveelheid chlooraat in de zwavelpasta te doseren. In 1918 stelde hij vast dat een bepaald type in het labo ontwikkelde zwavelpasta zeer gevaarlijk was voor de vulsters van de lucifersdoosjes. Na nauwelijks twee dagen proefproductietijd in de 'Usine n° 7' registreerde men in de fabriek 41 vrouwen met ernstige brandwonden aan de handen. Om dit tegen te gaan werd in het labo een vernis

ontwikkeld dat aangebracht werd op de luciferskoppen en hiermee kregen deze ook een grotere weerstand tegen vochtigheid. Om tot de meest geschikte vernis te komen, werden opnieuw talrijke laboproeven gedaan. Van belang was dat het vernis een snelle opdroogtijd had van maximaal vijf minuten en dat de luciferskoppen in de doosjes achteraf niet aan elkaar vastplakten. We zien bij de resultaten van deze experimenten dat de gangbare zwavelpasta van het onderzoekslabo en van de 'Usine n° 7' aanzienlijk van elkaar verschillen wat betreft procentuele verhoudingen van de samenstellende chemische stoffen. Zo was er ondermeer in de pasta van de 'Usine n° 7' maar 37,5% kaliumchloraat aanwezig tegenover nagenoeg 50% in de pasta van het labo.

De onderzoeken naar de zwavelpasta's zijn tevens de oorzaak geweest van een ontploffing die zich heeft voorgedaan in het labo waardoor Carlos twee jaar bijna blind is geweest en een blijvende ernstige gezichtsbeschadiging heeft opgelopen. Getuigen daarvan de bril met vrij zware glazen die hij moest dragen.

Wetenschap ten dienste van economische productie

Tegenwoordig hoort men nogal eens kritische geluiden over het feit dat de fundamentele wetenschappen zich laten gebruiken door en ten behoeve van puur economisch-commerciële belangen. In het leven en werk van Carlos Roland kunnen we echter van deze stelling geen belichaming zien. Integendeel met het verloop van jaren is Carlos meer polyvalent geworden in de opdrachten die hij moest uitvoeren voor de U.A. We kunnen niet concluderen dat zijn motivatie, beroepsijver en -voldoening hieronder zouden geleden hebben.

Een greep uit het 'breder' onderzoekswerk van Carlos onderstreept

De fiere Carlos Roland (midden vooraan op de foto) met achter zich zijn medewerkers van het onderzoekslabo dat gevestigd was in de nieuwe fabriek aan de Gaversstraat te Geraardsbergen. Links op de foto treffen we Marcel Nepper aan die Carlos Roland opvolgde en o.a. ook verantwoordelijk was voor de waterzuivering bij Unalit België en Frankrijk.

deze evolutie. Carlos bestudeerde de samenstelling van de lucifers die geproduceerd werden in buitenlandse lucifersfabrieken. We vermoeden dat hij mede omwille van zijn goede talenkennis (Frans) contacten had met collega's in buitenlandse fabrieken. Hij kon blijkbaar terugvallen op goede naslagwerken (ondermeer de 'Meyers Lexicon' waarin de productie van de verschillende soorten lucifers beschreven stond). Zo bestudeerde hij de Engelse lucifers (cric-crac of Magenta genoemd), de lucifers van de Duitse 'Zundwaaren' en de 'allumettes Viennoises' ('Vulkan Holzer' of 'Vesuvian').

Binnen de U.A. werd eveneens geëxperimenteerd met de juiste chemische samenstellingen van lucifers voor de export naar een tropisch klimaat. Hier vonden aanpassingen aan de gangbare zwavelpasta plaats.

Naast onderzoeker was Carlos Roland blijkbaar crisismanager van fabrieken die problemen ondervon-

den met hun luciferspasta. Hij werd in zijn labo in Ninove geroepen om zich te begeven naar de fabrieken van Geraardsbergen, Twee-Akren en Lessen om de problemen aldaar met de verantwoordelijken te bespreken en oplossingen aan te reiken. Wanneer bijvoorbeeld de hoeveelheid kaliumchloraat in de pasta te laag was, dan is de verbranding weinig intens. In het begin van de jaren 1930 was Carlos ook werkzaam voor de andere fabrieken van de vennootschap. Zo ondermeer voor 'Belga Match' (opgeslorpte 'outsider' te Ninove) en voor de voormalige fabriek 'Caussemille & Roche' uit Gent die bekend stond om haar productie voor waslucifers. Hiervoor deed hij onderzoek naar de geschikte samenstelling van stearine, een chemisch product dat werd gebruikt in de productie van waslucifers.

Een wetenschapper bij de U.A. hield zich in de jaren 1920 ook bezig met de calculatie van de productiekosten. Carlos berekende de winsten die de 'Usines n° 5 en 7' zouden hebben wanneer zij de door hem voorgestel-

de pasta zouden gebruiken tegenover de pasta die ze nu gebruikten. In de berekeningen zien we dat er voor beide fabrieken samen 115 frank per dag winsten zouden zijn, gerekend op een productie van 1 miljoen doosjes.

Carlos onderzocht van alles en nog wat. In 1933 moest hij uitpluizen welke reglementering de Amerikaanse Spoorwegen hanteerden met betrekking tot het transport van lucifers (stricke-on-box-matches). Dat was blijkbaar niet te streng daar er enkel een bewijs moet geleverd worden dat deze lucifers in labosituaties bij een temperatuur van 200 graden gedurende 8 opeenvolgende uren niet spontaan zouden ontbranden. Carlos was hier tamelijk gerust in dat dit niet zou gebeuren.

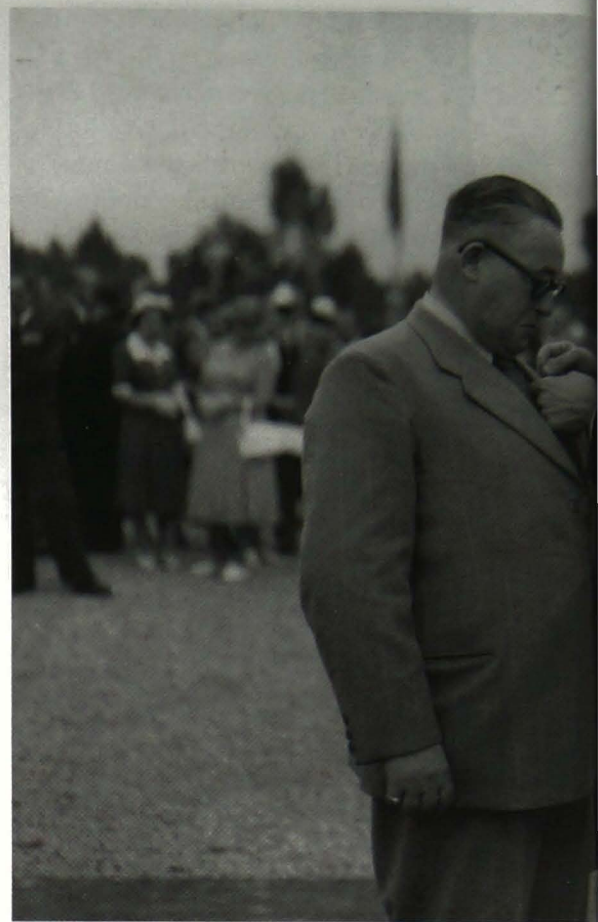
Wetenschap ten dienste stellen van economische productie zou niet gekund hebben indien Carlos Roland als 'cavalier seul' zou gehandeld hebben. In zijn onderzoekswerk voor de verschillende fabrieken van de U.A. had hij geregelde contacten met de leidinggevende personen binnen de verschillende fabrieken. Dat begon in 1916 al met Balthazar Mertens jr. met wie hij een preferent persoonlijk contact had. Balthazar Mertens jr. was de zoon van Bathazar Mertens sr., de bekende stichter van de eerste lucifersfabriek van België. Zijn zoon was na de overname van de fabriek door de U.A. nog een tijdje waarnemend directeur in Lessen. Carlos had ook contact met Paul Gibson, één van de belangrijke ingenieurs van de FBA die werkzaam was op de hoofdzetel te Brussel. Een figuur met wie Carlos in die tijd regelmatig optrok was Maurice Van Buggenhoudt, werkzaam als directeur van de 'Usine n° 5' te Ninove waar Carlos zijn labo betrok. Doordat Carlos achteraf deel uitmaakte van de beheerraad van

de U.A. had hij vanzelfsprekend de contacten met alle andere gezaghebbende figuren binnen de U.A., inclusief K.E. Hedborg, gedelegeerd bestuurder van de firma van 1920 tot 1956.

De verhuis van Ninove naar Geraardsbergen als tweede fase van zijn loopbaan

Op basis van interviewgegevens (7) en het bronnenonderzoek hebben we geen éénsluidend antwoord op de vraag wanneer Carlos Roland naar Geraardsbergen verhuisd is. Aan de ene kant wordt gezegd dat Carlos en van Buggenhoudt altijd samen hebben opgetrokken in de U.A. In 1926 verhuisde Van Buggenhoudt naar de voormalige fabriek 'De Launoit' in Geraardsbergen waar hij in 1931 directeur werd. De heer Sunströmm volgde in 1926 Van Buggenhoudt op als directeur van de 'Usine n° 5'. Dat zou betekenen dat Carlos Roland kort na 1926 met zijn labo zou verhuisd zijn naar de voormalige 'De Launoit'-fabriek te Geraardsbergen. Ondanks deze beweringen vinden we in de briefwisseling van Carlos in 1933 nog steeds Ninove 'Usine n° 5' als vestigingsplaats.

Er is dus een gewettigd vermoeden dat de verhuis pas in de tweede helft van de jaren 1930 en misschien zelfs na mei 1940 heeft plaats gehad. In die maand werd de 'Usine n° 5' immers zwaar gebombardeerd door de Duitsers en was de U.A. genoodzaakt haar productie op deze site te staken. Ze zou nooit meer terug opgestart worden temeer omdat de plannen voor een totale reorganisatie en centralisatie van de productieactiviteiten in Overboelare al aan uitvoering toe waren. Vaststaand feit is dat Carlos verschillende jaren overbruggingstijd heeft gekregen in

Reeds op 1 juli 1950 krijgt Carlos Roland zijn eerste decoratie uit de hand van K.E. Hedborg, gedelegeerd bestuurder van de vennootschap van 1920 tot 1956. Er zouden nog talrijke decoraties volgen.

(7) Wij hebben veel informatie omtrent de bouw en activiteiten van de nieuwe fabriek verkregen via Marcel Stroobant. We danken hem voor het nauwgezet nalezen van dit artikel.

de voormalige 'De Launoit'-fabriek, met name tussen 1940 en 1945. Tijdens de oorlog werd de nieuwe fabriek (*) aan de Gaverstraat gebouwd net als het gebouw aan de overkant van de straat. Op het einde van de Tweede Wereldoorlog was de nieuwe fabriek klaar om de productie op te starten. In het gebouw aan de overkant van de straat werd het labo van Carlos Roland onmiddellijk na het beëindigen van de oorlog ondergebracht. Hij nam er met zijn onderzoeksequipe van vijf medewerkers, inclusief een eigen secretaresse, zijn intrek. Hij werkte kort onder leiding van Ivar Stening, de eerste Zweedse directeur van de nieuwe fabriek maar al tegen januari 1947 kwam Carlos zijn oud-collega Maurice Van Buggenhoudt opnieuw tegen doordat deze laatste

werd benoemd tot directeur van de beide fabrieken (de nieuwe fabriek en de voormalige 'De Launoit'-fabriek).

Vanaf 1948 moest Carlos het gebouw delen met de medewerkers van het welgekende Populiereninstituut (**). In dit instituut vonden de Deen Muhle-Larsen (in 1970 opgevolgd door Steenackers) en Nordvik (opgevolgd door Flon met zijn beboste eigendommen) een onderkomen. Ook de waterzuivering van de Unalit-fabriek viel onder de bevoegdheid van het labo.

Vanaf toen kreeg Carlos Roland de titel van 'Hoofd Scheikundig Ingenieur van de NV. U.A.'. Er werd door de U.A. een contract met Carlos opgemaakt waarin werd vastgelegd dat al zijn uitvindingen aan de fabriek werden afgestaan. Hij kreeg voor zijn jarenlange inzet voor de fabriek verscheidene onderscheidingen, waaronder in 1950 de 'gouden gegraveerde gedenkspeld' en opname in de 'Ordre des Trois Torches' (het 'gulden boek' van de U.A.). Tevens werd hij onderscheiden met de 'Gouden Palmen' in de Kroonorde van het ministerie van Buitenlandse Zaken en Buitenlandse Handel op 21 juli 1953. Dat was op de Nationale Feestdag en Carlos was toen bijna zestig jaar. Nepper is hem opgevolgd als hoofd van het labo, en was zoals toen gebruikelijk zeker al enkele jaren bij Carlos in dienst. Het labo verhuisde naar de nieuwe fabriek op het ogenblik dat Lennart Hedborg het Populiereninstituut aan de staat had verkocht. Die onderhandelingen gebeurden tussen 1968 en 1973.

Ondanks de mogelijkheid die Carlos van de U.A. kreeg om een villa te betrekken op de cité Unal nam

hij dagelijks de trein van Ninove naar Geraardsbergen, 1 ste klasse. De reden was dat Carlos vrouw niet weg wilde uit Ninove.

Carlos heeft onafgebroken voor de U.A. gewerkt waardoor hij het bezoek van wijlen Koning Boudewijn aan de nieuwe fabriek op 7 februari 1961 heeft meegemaakt. Daarna moest hij met tegenzin met pensioen gaan. Hij overleed in Ninove op 2 maart 1967. Op zijn nagedachtenisprentje beschreef de toenmalige deken van Ninove heel typerend Carlos persoonlijkheid: "Een eerlijk en oprecht mens is van ons heengegaan. Wie hem kende waardeerde in hem de openheid van geest en hart. Wie hem liefhad zal getuigen van zijn trouwe genegenheid en echte vriendschap. Hij was begaafd met een helder verstand en met een rijk gemoed. De liefde voor de zijnen uitte zich in vaderlijke strengheid, gepaard aan een milde tederheid. Goedheid van de diepe grond van zijn menselijke bejegening".

Danny ROBBERN

(*) Een volledige beschrijving van de bouw en werking van de nieuwe fabriek van de U.A. aan de Gaverstraat te Geraardsbergen is te vinden in het boek van M. STROOBANT & D. ROBBERN, *Tot de laatste lucifer. Geschiedenis van de lucifersnijverheid in de Denderstreek*, Geraardsbergen-Nieuwerkerken, 2003.

(**) Het Populiereninstituut in de Gaverstraat te Geraardsbergen verwierf wereldvermaardheid door zijn onderzoek naar veredeling van populierensoorten die het meest geschikt waren voor de lucifersproductie.